

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ДАРІЙЧУК СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 37.015.3:796.011.3–057.87:070(477.85)«18/19»(043.3)

**ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ БУКОВИНИ
(друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Завгородня Тетяна Костянтинівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Проніков Олександр Костянтинович,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання;

кандидат педагогічних наук, доцент
Винничук Олег Теофілович,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти.

Захист відбудеться «27» квітня 2021 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «25» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Фундаментом стабільного стану суспільства й позитивних цивілізаційних трансформацій об'єктивно визнана повноцінна особистість, у якій гармонійно поєднується духовне багатство, інтелектуальна і фізична досконалість. Синергетичний ефект цих складників залежить саме від рівня здоров'я і фізичної підготовленості особистості, які в системі культурних загальнолюдських цінностей є основоположними і визначають можливості освоєння всіх інших цінностей. Очевидно, що в такому сенсі питання фізичного виховання залишаються актуальними за будь-яких суспільно-історичних обставин, а надто на сучасному етапі, коли зростають вимоги до фізичного здоров'я людини не тільки як чинника працездатності в процесі її життєдіяльності, але й головного чинника національної безпеки та державотворення, що виразно виявилось в умовах світової пандемії «Covid 19».

Виховання дітей і молоді в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточення як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності продекларовано одним із пріоритетних у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., у якій, зокрема, конкретизовані завдання збільшення рухового режиму учнів шкільного віку, удосконалення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в закладах освіти, оновлення методології фізичного виховання дітей та молоді з безпосереднім валеологічним супроводженням усього процесу навчання і виховання (Національна стратегія).

На вдосконалення і модернізацію форм мотивації та залучення учнів до регулярних занять фізичною культурою та спортом сфокусована Стратегія розвитку фізичного виховання та спорту серед учнівської молоді на період до 2025 року, що має на меті формування умов до оздоровчої рухової активності та здорового способу життя, забезпечення доступності спорту для учнівської молоді, формування ціннісного ставлення до власного фізичного здоров'я, спортивних і духовних досягнень, гуманістичних цінностей і патріотичних почуттів тощо.

Фізичне виховання, таким чином, є важливим складником кластеру сучасних освітньо-виховних орієнтирів, які ідентифікують нову якість, адекватну нинішній історичній епосі. Її визначальною характеристикою є своєрідна амбівалентність процесів глобалізації та регіоналізації в усіх сферах суспільного життя, зокрема освіти і виховання. З одного боку, запущений механізм інтеграції до європейських структур, з іншого – тривають незворотні державотворчі процеси з очевидними акцентами національної і регіональної ідентичності та самобутності.

У зв'язку з цим видається своєчасним ретроспективний погляд на фізичне виховання в одній з територіальних одиниць сучасної України, а в минулому – окремому коронному краї Австро-Угорської імперії – Північній Буковині (1849–1918 рр.). Функціонуючи в умовах іншодержавного підпорядкування, система фізичного виховання української учнівської молоді і дорослих упродовж тривалого часу формувалася як унікальний симбіоз європейських і національних традицій з виразними атрибутами місцевої автентики щодо виховання здорових тілом і душею, освічених і патріотично налаштованих, свідомих і

дисциплінованих, сильних особистостей і громадян, здатних до витривалої праці на благо свого народу. Фізичне виховання дітей і молоді, як і вся галузь фізичної культури і спорту, у зазначений період мали широкий резонанс, що підтверджують численні матеріали буковинської періодики. У них, з одного боку, закумуляований сутнісний зміст тодішньої теорії і практики, а з іншого, вони були ефективним засобом подання і збереження інформації, розповсюдження фізкультурних знань. Газетні й журнальні статті, тематичні брошури, спеціальні випуски впродовж багатьох років розкривали значення фізкультури і спорту в житті людини, популяризували заняття фізичними вправами, формували потребу в систематичних заняттях фізичною культурою, давали практичні поради та рекомендації; ілюстрували і дидактичні, розвивальні ефекти фізкультури й спорту, і їх дієвість у згуртуванні та національній самоідентифікації й утвердженні українців краю. Публікації в періодиці розглядаємо авторитетною джерельною базою, яка висвітлювала державну політику в сфері фізичного виховання, фізичної культури і спорту; відображала поступ галузевої наукової думки; висвітлювала розвиток фізкультурно-спортивного руху; прогресивні теоретичні ідеї й методичні надбання.

Критичне осмислення перевірених часом і обставинами надбань дозволить, на наш погляд, зосередити зусилля і ресурси на розв'язанні гострих і актуальних проблем розбудови сучасної національної системи освіти і виховання з урахуванням історичних викликів і швидкоплинних кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя.

Підкреслимо, що означений ракурс у сучасній історико-педагогічній науці предметно не висвітлений. Позаяк, наразі є низка ґрунтовних досліджень з історії фізичного виховання на Буковині, зокрема: питання популяризації фізичного виховання і спорту як напряму діяльності студентських та фізкультурно-спортивних товариств на теренах Буковини різних історичних періодів вивчали А. Андрійчук, М. Кожокар, Ю. Тумак; публікації в регіональній пресі як джерело інформації про стан фізичного виховання в народних школах Буковини впродовж монархічного устрою аналізував О. Винничук та Н. Гнесь; вплив преси на громадське усвідомлення потреби занять фізичними вправами розглядали О. Мозолев та О. Цибанюк.

Окремі згадки щодо фізичного виховання на Буковині наявні в дисертації В. Мужичка, присвяченій фізкультурно-спортивній роботі з учнями загальноосвітніх шкіл Буковини, Галичини та Закарпаття; у контексті дослідження західноукраїнської теорії і практики фізичного виховання молоді, поданого в дисертації Е. Дорошенка; а також у працях І. Андрухів, Я. Боднар, Є. Приступи, Б. Трофим'яка, А. Цюся, які характеризують фізичну культуру як складник західноукраїнського спортивного руху кінця XIX – початку XX ст.

Дотичними до заявленої проблеми розглядаємо дослідження з історії національної преси, у змісті яких простежується висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді різних періодів. Дослідженню О. Коновця притаманне визначення джерельної значущості періодичної преси України XIX – початку XX ст. для просвітницького руху та національно-культурного пробудження,

формування національної свідомості українців, національної культури та ідеї державності, роботи М. Васильчука, В. Габора, М. Галушко, В. Житарюка, С. Костя, М. Романюка, Р. Труби визначили широкий спектр тематики публікацій у пресі на західноукраїнських землях означеного періоду, зокрема популяризації народних тіловиховних традицій, пропаганди нових видів спорту, упровадження і розвиток гімнастики як навчального предмету в систему освіти, генерації загальних знань про людське тіло, фізіології рухової активності, санітарно-гігієнічних норм для приміщень тощо. Т. Завгородня, О. Проніков та І. Стражнікова у своїх публікаціях розкрили науковий доробок сучасних науковців з проблеми фізичного виховання молоді в Україні.

Фізичне виховання вивчається в розрізі й на перетині різних наукових галузей: теорії та історії педагогіки, теорії фізичного виховання і спорту, історії, соціальної комунікації тощо, які зі своїх позицій розглядають, зокрема висвітлення народних тіловиховних традицій та пропаганди здорового способу в пресі, розвиток спеціалізованих видань у галузі фізичного виховання і спорту в історичному контексті – О. Вацеба, А. Гусєв, М. Дерєпа, В. Ковпак, О. Корольова, Ю. Сазонова, І. Свістельник.

Напрацьовані наукові розвідки підтверджують доцільність переосмислення сутності й вагомості презентації аспектів фізичного виховання і спорту в засобах масової інформації, модернізації впливу преси на дітей і молодь відповідно до суспільних потреб формування здорового молодого покоління українців та обґрунтованого плану дій.

Отже, попри накопичення у вітчизняній педагогічній науці низки праць, що визначають та аналізують проблеми фізичного виховання дітей та молоді в різний спосіб, огляд джерельної бази дослідження дає підстави констатувати відсутність комплексного історико-педагогічного аналізу активізації таких матеріалів на сторінках української преси Буковини (другої половини XIX – початку XX ст.) як цілісного процесу, детермінованого низкою європейських тенденцій та регіональних чинників.

У результаті аналізу наукових досліджень і стану висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді в сучасних пресових виданнях дозволив також виявити низку *суперечностей* між:

- рівнем проголошеної зацікавленості суспільства у фізичному здоров'ї молодого покоління та реальним станом висвітлення проблем і досягнень фізичного виховання в засобах масової інформації;

- оприлюдненою систематичною популяризацією та пропагандою фізичного виховання і здорового способу життя та обмеженими законом України «Про фізичну культуру і спорт» напрямками популяризації фізичної культури і спорту;

- тематикою та змістом публікацій у сучасній пресі та реальними запитами населення, зокрема дітей і молоді;

- ступенем впливу сучасних засобів інформації на громадську свідомість та відсутністю чіткої концепції систематичного висвітлення проблем та досягнень сфери фізичної культури і спорту і міжнародного, і регіонального рівнів.

Отже, актуальність проблеми та відсутність її цілісного дослідження,

необхідність подолання вищезгаданих суперечностей зумовили вибір теми дисертації «**Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)**».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» «Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання в системі безперервної освіти» (номер державної реєстрації 0108U009122).

Тему дисертації затверджено вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 10 від 29.10.2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 10 від 17.12.2013 р.).

Мета дослідження – виокремити досвід висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) та обґрунтувати шляхи його творчого використання в сучасних умовах.

Відповідно до мети сформульовано основні **завдання дослідження**:

1) на основі вивчення джерельної бази окреслити історіографію проблеми та обґрунтувати ступінь її дослідженості;

2) виокремити та обґрунтувати європейські тенденції розвитку фізичного виховання дітей та молоді, регіональні чинники активізації висвітлення проблем фізичного виховання в пресі та періоди генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду;

3) узагальнити досвід висвітлення фізичного виховання дітей та молоді краю в українських пресових виданнях краю (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.);

4) виокремити перспективні напрями творчого використання історичного досвіду актуалізації досліджуваної тематики в сучасній Україні.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання дітей та молоді Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).

Предмет дослідження – тематика фізичного виховання дітей та молоді в українських газетах та часописах краю досліджуваного періоду.

Методологічною основою дослідження є комплекс підходів до вивчення проблем фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини австро-угорського періоду, необхідних для здійснення ретроспективного аналізу порушеної проблеми: *історіографічний* (дозволив з'ясувати стан розробленості проблеми в історико-педагогічній науці); *регіональний* (забезпечив виявлення особливостей висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді у визначених хронологічних межах на Буковині); *хронологічний підхід* (зادля виявлення та обґрунтування періодів генези вище означеної тематики на сторінках української преси Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).

Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань застосовано комплекс методів, як-от: **теоретичні** – загальнонаукові (аналіз, синтез, абстрагування та конкретизація, систематизація, класифікація, періодизація, узагальнення та

інтерпретація); *конкретно-наукові*: метод *термінологічного аналізу* (сприяв актуалізації сутності базових понять та встановленню їхнього системного підпорядкування); *історіографічного аналізу* (допоміг виявленню, систематизації та узагальненню джерельної бази дослідження в її педагогічній ретроспективі); *проблемно-хронологічний* метод (використано для висвітлення генези тематики на сторінках української преси Буковини в часовій послідовності); *історико-структурний* метод (уможливив розробку структури дослідження); *історико-генетичний* метод (дозволив встановити чинники, що впливали на активізацію фізкультурно-спортивної тематики на сторінках преси Буковини досліджуваного періоду); *логіко-системний аналіз* значного масиву нормативних актів, архівних документів, наукових публікацій (застосовано для виявлення та систематизації фактологічного матеріалу); *історико-системний метод* (використано для відтворення цілісної картини висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси краю у визначених хронологічних межах); **емпіричні методи** – для аналітичного вивчення нормативно-правової та програмно-методичної документації, знаково-символічного опису результатів дослідження в рисунках, схемах, таблицях та екстраполяції результатів та висновків дослідження.

Використання означених методів забезпечило реалізацію визначених завдань, проведення комплексу дослідницьких операцій, формулювання теоретичних положень та висновків.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1849–1918 рр., коли Буковина перебувала в складі Австро-Угорської імперії. Нижня межа (1849 р.) обумовлена наданням Буковині статусу окремого коронного краю; верхня (1918 р.) зумовлена приєднанням Буковини до Румунії в результаті вторгнення румунських військ.

Географічні межі дослідження. У дисертації розглянуто висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. До цього регіону належала територія, розташована між середньою течією Дністра та головним Карпатським хребтом у долинах верхньої течії Прута й Серету.

Джерельну базу дослідження склали історико-педагогічні матеріали, які було розділено на такі групи:

– *статті в українських газетах і журналах (часописах) краю та їх додатках*, які містять фактологічний матеріал щодо проблеми фізичного виховання дітей та молоді краю означеного періоду;

– *архівні документи*, які містять листування з читачами, звіти редакційних колегій, чернетки статей, малюнки та таблиці, які зберігаються у Державному архіві Чернівецької області (фонди 2, 3, 7, 8, 10, 39, 211).

– *інтерпретаційні джерела науково-теоретичного характеру*, представлені словниково-довідковими виданнями, науковими працями (монографії, дисертації, автореферати) та окремими публікаціями, розміщеними на сторінках вітчизняної педагогічної періодики; матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

У дослідженні було використано фонди відділу рідкісної літератури Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці), Чернівецької обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. Івасюка, Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. Франка та Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки та Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* здійснено цілісне наукове дослідження висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.);

– *визначено й схарактеризовано* європейські тенденції, що впливали на розвиток фізичного виховання дітей та молоді Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – наявність теоретико-методичних засад фізичного виховання; формування національних гімнастичних систем, зокрема шкільних, їх поширення в різних країнах Європи; відновлення та генеза олімпійського руху, формування спорту як суспільного явища та розвиток федерацій, асоціацій, спілок; поява фахових фізкультурно-спортивних видань тощо;

– *обґрунтовано* регіональні чинники активізації висвітлення проблем фізичного виховання на сторінках українських газет і журналів краю у визначених хронологічних межах – суспільно-політичні зміни в адмініструванні Буковини; потужна діяльність широкої мережі фізкультурно-спортивних, мілітаристичних та гімнастичних товариств і спілок; досвід видання преси на території українських земель та сформована мережа газет та журналів в краї другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; запропоновано періодизацію генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду;

– *установлено* факт офіційного оформлення терміну «фізичне виховання» у досліджуваній період та суголосність термінів «гімнастика», «тілесне виховання» і «фізичне виховання»;

– *виокремлено* чотири групи українських видань краю досліджуваного періоду, що публікували та аналізували тему фізичного виховання дітей та молоді: релігійні календарі; педагогічні часописи; друковані органи політичних партій; видання громадських товариств;

– *обґрунтовано* тематику публікацій у «Буковинському православному календарі»: використання народних звичаїв задля формування здорового світогляду та потреби займатись фізичними вправами; педагогічних виданнях: аналіз реального стану впровадження фізичного виховання як навчального предмета та ставлення педагогів до цього, статті методичного спрямування щодо організації ігор, комплексів різноманітних вправ, зокрема з музичним супроводом, упровадження гімнастики для дівчат, зокрема на селі. Подано широкий діапазон матеріалів – організація «здорової школи» («Борба», «Громадянин»), упровадження нових технологій для забезпечення здорових умов для праці і активного відпочинку («Буковина», «Народна справа»); організація фізичного виховання в осередках охорони дітей («Борба»), аналіз розвитку гімнастично-пожежного руху («Буковина», «Громадянин», «Народна справа»,

«Січ»), визначення потреби друку підручників з гімнастики («Народна справа»), до проблеми фахової термінології та популяризації спорту («Січ»).

– актуалізовано історичний досвід використання нестандартних шляхів боротьби із алкоголізацією населення краю, зокрема фізичне виховання;

– *узагальнено* досвід періодичних видань краю у висвітленні проблем фізичного виховання дітей та молоді, окреслено перспективні напрями творчого використання історико-педагогічного досвіду пропаганди фізичного виховання дітей та молоді в пресі краю досліджуваного періоду в педагогічному та науково-дослідницькому процесах сучасної України.

У науковий обіг введено архівні документи Державного архіву Чернівецької області (Ф. 3, Оп. 1, од. зб. 2303, 3470; Оп. 2, од. зб. 7081, 8059, 10230, 12249) й маловідомі факти – результати змагань з групових гімнастичних вправ під час Січового свята в м. Чернівці, 1910 р. («Православний календар», 1911 р.), пропагандистський плакат «Що горілка може!» («Буковинський православний календар», 1894 р.), афішу-заклик про участь у святкуванні 1 травня із іграми і забавами («Борба», 18 березня 1914 р.), рекламу фізкультурного обладнання («Буковинський православний календар», 1909 р.).

Історико-педагогічна бібліографія доповнена науковими дослідженнями проблем фізичного виховання дітей та молоді австро-угорських та буковинських педагогів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (проф. Бургерштайна, Ф. Грілліча, Дж. Феттера, А. Мауля, Д. Шатло), галузевими підручниками М. Барановського, лік. Бока, Й. Дрешера; К. Єльніцького; фундаментальним дослідженням взаємозв'язку гігієни та фізичного виховання в контексті школи Й. Хьюмера.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновано систему заходів для формування знань і відповідального ставлення до фізичної культури і спорту в родині (спільні читання публікацій у ЗМІ, бесіди на фізкультурно-оздоровчу тематику, перегляд спортивних каналів, вболівання за улюблені види спорту; колективне виконання ранкової гімнастики, спільне відвідування занять у спортивних секціях і гуртках, фітнес-клубах, масових фізкультурно-оздоровчих заходів, рекреаційно-дозвіллевої діяльності родини та їхніх друзів) та школі (організація випуску шкільних газет, проведення шкільних конференцій; спорт та здоровий спосіб життя як тема передач, роликів на шкільному телебаченні та радіо; висвітлення досліджуваної тематики на шкільних інформаційних стендах; «Дошка спортивної слави»; наявність реклами шкільних гуртків та секцій; традиція відзначати свята, пов'язані із цією темою – «Міжнародний день спорту», «День фізичної культури і спорту»; проведення інтелектуальних вікторин та квестів; проведення бесід із відомими спортсменами і тренерами; заснування шкільної групи підтримки) та висвітлення їх у пресі. Розроблений план тематичних статей, запропонований у студентській газеті «Ньюформат» (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), акцентовані ефективні виховні та пропагандистські можливості музею спортивної слави школи, університету, книги пошани тощо. За результатами дослідження розроблено спецкурс «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси

Буковини: історія і сучасність». Представлено практичні рекомендації щодо ефективної роботи популяризації фізичної активності, занять спортом, пропаганді здорового способу життя, залучення до систематичних занять фізичними вправами, іграми, фітнесом у засобах масової інформації. Результати дисертаційного дослідження доводять можливість використання при розробці навчальних програм і методичних рекомендацій для підготовки майбутніх учителів, фахівців фізичної культури та спорту, спортивних журналістів, а також для слухачів курсів підвищення кваліфікації. Викладений у дисертації фактографічний матеріал і теоретичні положення можуть застосовуватись для підготовки наукових досліджень, навчальної літератури з історії педагогіки, історії фізичної культури, туризму і краєзнавства.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження № 10/17-616 від 02.03.2020 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 58/19 від 31.10.2019 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка про впровадження № 09/1-589/3 від 01.11.2019 р.), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка про впровадження № 01-23/38 від 09.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати отримані автором самостійно. У статті, опублікованій у співавторстві [13], автору належать ідеї творчого використання ідей популяризації фізичного виховання та збереження здоров'я на сторінках релігійних видань Буковини досліджуваного періоду.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження були предметом обговорення під час виступів на науково-методичних і науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Cutting-edge science» (Sheffield, 2015), «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи» (Чернівці, 2017), «Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)» (Львів, 2018), «Scientific Development of New Eastern Europe» (Riga, 2019), «Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у сучасному суспільстві» (Чернівці, 2020); *всеукраїнські* – «Історичні, теоретико-методичні, медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту» (Чернівці, 2016); *регіональні* – «Актуальні проблеми фізичної культури та здоров'я людини в сучасному суспільстві» (Чернівці, 2015), «Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту в контексті 25-річчя незалежності України» (Харків, 2016); *щорічні звітні* наукові конференції викладачів та аспірантів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, 2015–2020 рр.).

Результати дослідження заслуховувалися на засіданнях кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (2015–2020 рр.).

Публікації. Результати дисертації викладено у 21 науковій та навчально-методичній публікації автора (20 – одноосібні), з яких 9 відображають основні

наукові результати дисертації (зокрема 3 публікації у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 1 публікація в зарубіжному науковому виданні), 9 праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (475 найменувань, із них – 35 архівні джерела), 9 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки друкованого тексту, основний зміст викладено на 176 сторінках. Роботу ілюстровано 10 таблицями та 3 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, хронологічні та територіальні межі, джерельну базу дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві; наведено відомості про впровадження, апробацію та опублікування результатів дисертації; зазначено її структуру й обсяг.

У **першому розділі** – «Публікації в пресі Буковини з питань фізичного виховання підростаючого покоління як історико-педагогічна проблема» – з'ясовано, що низка науковців – М. Васильчук, В. Габор, М. Галушко, О. Дроздовська, М. Романюк – виокремили та проаналізували передумови виникнення, особливості розвитку української преси на західноукраїнських землях, зокрема на Буковині, історичну генезу фізичного виховання і спорту на сторінках преси систематизували А. Гусев, М. Дерепка, С. Кость, Ю. Сазонова, І. Свістельник, М. Шишигін. У розділі наголошено, що вивчення досвіду висвітлення проблем фізичного виховання і здорового способу життя населення західноукраїнських земель досліджуваного періоду стало темою робіт І. Андрухів, Я. Боднаря, О. Вацеби, В. Житарюка, В. Ковпака, Є. Приступи; виокремлення цієї теми на сторінках преси Буковини представлено в працях, О. Винничука, Н. Гнесь, Т. Завгородньої, М. Кожокар, О. Мозелева, В. Мужичка, О. Пронікова, І. Стражнікової, Ю. Тумака, О. Цибанюк. Однак аналізу висвітлення фізичного виховання підростаючого покоління саме в буковинській періодиці нами не знайдено, що переконує в необхідності цільного історико-педагогічного дослідження фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).

Доведено, що на активізацію висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках українських газет і журналів краю у визначених хронологічних межах впливали європейські тенденції розвитку фізичної культури і спорту – сформовані теоретико-методичні засади та поширені в Європі національні гімнастичні системи, зокрема шкільні; відновлення та генеза сучасного олімпійського руху; визначення спорту як суспільного явища та організація спортивних федерацій, асоціацій, спілок; активна діяльність фізкультурно-спортивних друкованих видань тощо. Чинниками активізації

висвітлення проблем фізичного виховання на сторінках українських газет і журналів, притаманними саме Буковині другої половини ХІХ – початку ХХ ст., є суспільно-політичні зміни в управлінні краєм – право на видання преси; розвиток фізкультурно-спортивних, мілітаристичних та гімнастичних організацій; формування редакційної політики української преси краю, що задовільнила соціальні запити читацької аудиторії. У розділі подано періодизацію генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду: 1849–1884 рр. – період появи проблем фізичного виховання Буковини в офіційних виданнях та газетах і часописах краю («Буковинська Зоря», «Пріятель народа», «Буковинський православний календар»); 1885–1910 рр. – період зацікавленості преси діяльністю фізкультурно-спортивних товариств Буковини, пошук шляхів вирішення проблем кадрового та навчально-методичного забезпечення фізичного виховання дітей та молоді, пропаганди тверезості; 1911–1918 рр. – період роз'яснювальної роботи преси щодо мілітаризації фізичного виховання дітей та молоді.

У другому розділі – «Тіловиховна та здоров'язбережувальна тематика українських періодичних друкованих видань Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» виокремлені видання, що на своїх сторінках розглядали формування системи фізичного виховання дітей та молоді, досвід країн світу в організації та управлінні цієї системи, педагогічний аспект фізичного виховання як складника виховання освіченого, національно свідомого молодого покоління, роль родини, школи та громади в популяризації та пропаганді здорового способу життя, різноманітні аспекти розвитку спорту. Це – релігійні календарі; педагогічні часописи; друковані органи політичних партій та видання громадських товариств. Основною темою публікацій у «Буковинському православному календарі» стало використання народних звичаїв як актуальних методів збереження здоров'я. Значна частина публікацій була присвячена засобам формування здорового «світогляду» та виховання потреби займатись фізичними вправами; використанню загартування, помірності в їжі, систематичних занять іграми і гімнастикою як метод профілактики і захворювань, і девіантної поведінки. Специфічною рисою публікацій у педагогічних виданнях («Каменярі», «Руська школа», «Буковинська школа», «Буковинські педагогічні листки») стала реакція педагогів на реальний стан упровадження фізичного виховання як навчального предмета та методичного, кадрового та матеріально-технічного забезпечення цього процесу – І. Глібовицький, М. Якимовський, М. Шкурган («Буковинські педагогічні листки»); П. Андрюк, Д. Внуковський, Д. Євстафієвич, Т. Збрученко («Каменярі»).

Проблеми здорового способу життя та фізичного виховання зацікавлювали редакції партійної преси Буковини в контексті поширення і популяризації власної політичної ідеї. На її сторінках оприлюднювали визнання потреби фізичного виховання дітей («Борба», «Буковина», «Нова Буковина»), ідею впровадження активного відпочинку робітників на підприємствах («Борба») та результати формування української гімнастичної термінології (додаток до «Громадянина»); аналіз діяльності пожежно-гімнастичного товариства «Січ» на Буковині

(«Народна справа», «Громадянин»).

З'ясовано, що для видань громадських товариств краю другої половини ХІХ – початку ХХ ст. характерні такі тематичні напрями, як-от: методично-організаційні засади ігрової діяльності підростаючого покоління, синтез гігієнічних настанов із «примітивною» рекламою здорового життя, заклики використання тіловиховного досвіду інших народів, основи плавання – «Бібліотека для молодіжи».

Спільними для всієї преси Буковини (другої половини ХІХ – початку ХХ ст.) стали суспільне визнання особливостей фізичного розвитку та обов'язковості фізичного виховання дівчат («Буковинські педагогічні листки», «Буковина», «Буковинський православний календар»). Окрім того, матеріали щодо ставлення громадськості, зокрема сільського населення Буковини досліджуваного періоду до використання засобів фізичного виховання, природних і гігієнічних факторів, природність дитячих ігор трапляються в «Буковинському православному календарі», «Каменярі» та «Буковинських відомостях» тощо.

Доведено, що загальною темою, що об'єднувала всі українські пресові видання Буковини досліджуваного періоду стала проблема алкоголізації населення та пошук шляхів боротьби з цим явищем. Цінними визнані форми фізичного виховання, що були запропоновані як варіант проведення вільного часу для молоді – масові фізкультурні свята з музичним супроводом під час вихідних та святкових днів, короткотривалі прогулянки, обрядові дійства із використанням народних ігор, плавання, пірнання, катання на санчатах, ковзання по льодових доріжках тощо. Таким чином, на сторінках української преси другої половини ХІХ – початку ХХ ст. знайшли висвітлення проблеми впровадження фізичного виховання як навчального предмету в систему освіти краю, зокрема для дівчат, використання ігор, різних видів спорту та військових вправ, їх методичне забезпечення; підготовки фахівців для роботи в закладах освіти, фізкультурно-спортивних товариствах; матеріально-технічного забезпечення цього процесу тощо. Окрім того, увага приділялась засобам формування «здорового світогляду»: вивченню тіловиховного досвіду європейських народів, народних традицій фізичного виховання, формуванню української фахової термінології, боротьбі з алкоголізмом населення шляхом запровадження активного дозвілля.

У третьому розділі – «Шляхи творчого використання досвіду висвітлення фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» – задля визначення продуктивних рішень та окреслення перспективних напрямів творчого використання історичного досвіду актуалізації теми фізичного виховання дітей та молоді в засобах масової інформації розглянуто сучасний стан оприлюднення аспектів фізичної культури і спорту в пресі Буковини.

У розділі здійснено аналіз змісту видань, що систематично на своїх сторінках розглядали аспекти фізичного виховання дітей та молоді, здорового способу життя, фізичної культури і спорту: районних («Вижницькі обрії», «Голос краю», «Дністрові зорі», «Сокиряни. Сім днів», «Карпати», «Наша газета», «Хотинські вісті»); народознавчих («Економічно-благочестивий вісник Гарафіни Маковій»,

«Доброго здоров'я!» та «Добрий порадник»), єдиного педагогічного видання «Освіта Буковини» та інформаційних громадсько-політичних газет («Буковина», «Буковина 24», «Молодий буковинець», «Час» та «Чернівці»).

Положення «Закону про фізичну культуру і спорт України» з одного боку регламентували провідні завдання ЗМІ у сфері фізичної культури, а з іншого – чітко їх обмежили. Цей регламент та характерні особливості кожної групи цих видань обґрунтували специфіку публікацій: виокремлення та активне «розкручування» популярних у тому чи іншому населеному пункті сучасної Буковини видів спорту: м. Хотин – гандбол та боротьба; м. Сторожинець – волейбол, легка атлетика; м. Новоселиця – боротьба, волейбол; м. Заставна – футбол, вільна боротьба, жіночий гандбол; м. Новодністровськ – гребля, футзал, баскетбол тощо. Своєрідністю публікацій єдиного обласного педагогічного видання, газет «Освіта Буковини» стало авторство вчителів початкової школи (Т. Ткач, О. Попадюк), інструкторів з фізичної культури ЗДО (Н. Отку), викладачів фізичної культури закладів освіти області (М. Кочубей, Р. Купіна, П. Куций, В. Марчук).

Загальними для всіх ЗМІ краю, що висвітлювали проблеми та успіхи сфери фізичної культури і спорту стали такі основні напрями фізкультурно-спортивної тематики: анонси, результати змагань з різних видів спорту регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів та успіхи місцевих спортсменів («Дністрові зорі», «Хотинські вісті», «Вижницькі обрії», «Версії», «Буковина», «Буковина 24»); історія спортивного руху («Карпати»); проблеми популяризації фізичної активності та здорового способу життя («Голос краю», «Сокиряни. Сім днів», «Наша газета», «Хотинські вісті», «Буковина», «Молодий Буковинець»).

Наголошено, що таке актуальне питання як профілактика паління та алкоголізму не знайшла на сторінках буковинської преси достатньої уваги. Так, цій тематиці приділяли увагу майже всі газети та друковані видання, проте ці публікації були більше фрагментарними – «Молодь за повну заборону реклами алкоголю!», Л. Плахіна «Здорова нація» – не про українців!», Д. Царенко «Головні забобони курців» («Версії»); «Вчені встановили, для яких вікових категорій алкоголь найбільш небезпечний» («Молодий буковинець»).

Зроблено висновок про те, що попри досить систематичні та різноманітні публікації в сучасних ЗМІ Буковини за загальною темою «Фізичне виховання і спорт підростаючого покоління та молоді», спостерігається загальна односторонність змісту та наявний «звітний» характер, недостатня якість матеріалу, немотивоване звеличування певних спортивних досягнень, відсутність виховного та пропагандистського впливу публікацій на читацьку аудиторію та зворотного зв'язку з нею, ігнорування дійсно актуальних тем (наркозалежності та алкоголізму серед молоді, негативний вплив комп'ютерних ігор тощо). У пресі сучасної Буковини відсутні запрошення на заняття в фізкультурно-спортивних секціях та гуртках, анонси масових оздоровчих та рекреаційних заходів; майже не зустрічаються статті інформаційного, методичного змісту, переважає реклама приватних атлетичних залів, танцювальних студій та шкіл.

Задля вирішення ситуації та творчого використання історичного досвіду

актуалізації теми фізичного виховання дітей та молоді у пресі запропоновано систему заходів для формування знань і відповідального ставлення до фізичної культури і спорту в родині та школі – спільні читання публікацій у ЗМІ та бесіди на фізкультурно-оздоровчу тематику, перегляд спортивних каналів, вболівання за улюблені види спорту; відвідування занять в спортивних секціях і гуртках, рекреаційна діяльність тощо. Для закладів освіти передбачено створення шкільних газет, «Дошки спортивної слави»; організація святкування дня фізичної культури і спорту, Міжнародного дня фітнесу, Міжнародного дня спорту; проведення шкільних тематичних конференцій із подальшим їх висвітленням у пресі міста та регіону.

У розділі подано структуру розробленого спецкурсу «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність», а також зміст його головних компонентів. Окреслено ефективні можливості співпраці із редакціями студентських і регіональних газет за активної участі дітей та молоді. Презентовано практичні рекомендації щодо популяризації фізичної активності, занять спортом, пропаганді здорового способу життя серед дітей та молоді, залучення їх до систематичних занять фізичними вправами, іграми, фітнесом у періодичних друкованих виданнях, соціальних мережах, онлайн порталах та онлайн сторінках тощо.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження та отримані результати дають підстави для таких **висновків:**

1. Наукові праці, які торкаються аспектів передумов виникнення, особливостей розвитку української преси на західноукраїнських землях представили М. Васильчук, В. Габор, М. Галушко, О. Дроздовська, М. Романюк, а історичну генезу фізичного виховання і спорту на сторінках преси систематизували А. Гусев, М. Дерепка, С. Кость, Ю. Сазонова, І. Свістельник. Вивчення досвіду висвітлення проблем фізичного виховання і здорового способу життя населення Галичини стало темою робіт І. Андрухіва, О. Вацеби, В. Житарюка, В. Ковпака; Буковини на сторінках преси фрагментарно представлено в працях А. Андрійчука, Н. Гнесь, Т. Завгородньої, М. Кожокар, І. Стражнікової, Ю. Тумак, О. Цибанюк. Однак цілісного дослідженого питання виховання підростаючого покоління саме в буковинській періодиці нами не знайдено, що переконує в необхідності цілісного історико-педагогічного дослідження фізичного виховання дітей та молоді як теми української преси Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).

2. На активізацію висвітлення фізичного виховання дітей та молоді на сторінках українських видань Буковини досліджуваного періоду впливали європейські тенденції розвитку фізичної культури і спорту – розвиток їх теоретико-методичних засад та поширення національних гімнастичних систем; генеза сучасного олімпійського руху і спорту; створення спортивних організацій; активна діяльність фізкультурно-спортивних друкованих видань тощо. Чинниками впливу, притаманними саме Буковині другої половини ХІХ – початку

XX ст. визначені адміністративні зміни, розвиток фізкультурно-спортивних товариств, редакційна політика української преси краю, що задовільнила соціальні запити читачів.

Обґрунтовано періоди генези фізичного виховання тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду: 1849–1884 рр. – період появи проблем фізичного виховання Буковини в офіційних виданнях та газетах і часописах краю; 1885–1910 рр. – період зацікавленості преси діяльністю фізкультурно-спортивних товариств Буковини, пошук шляхів вирішення проблем кадрового та навчально-методичного забезпечення фізичного виховання дітей та молоді, пропаганди тверезості; 1911–1918 рр. – період роз'яснювальної роботи преси щодо мілітаризації фізичного виховання дітей та молоді.

3. Аналіз змісту газет та часописів краю досліджуваного періоду дозволив визначити фізичне виховання дітей та молоді Буковини досліджуваного періоду як популярну тему релігійних календарів та педагогічних часописів, газет політичних партій і видань громадських товариств.

Загальною рисою тематичних публікацій у «Буковинському православному календарі» стало формування здорового світогляду та виховання потреби займатись фізичними вправами (використання народних загартувальних традицій, рухливих ігор і гімнастичних комплексів; здоров'язбережувальних висловів та закличок; профілактики захворювань: помірністю в їжі, дотриманням правильної постави). Специфіка педагогічних видань краю виявилась у віддзеркаленні ставлення фахівців, педагогів та громадських діячів краю до реального стану фізичного виховання в краї, у спробі методичного забезпечення процесу впровадження гімнастики як навчального предмета (І. Вигодівна, Д. Внуковський, «Буковинська школа»), оцінювання рівня підготовки педагогічної спільноти до забезпечення ефективного фізичного виховання, зокрема в сільській школі (І. Глібовицький, «Буковинські педагогічні листки»; І. Герасимович, «Каменярі»), упровадження ігрової діяльності в зміст уроків та самостійних занять (Д. Євстафієвич, «Буковинські педагогічні листки»), визначення взаємозв'язку фізичного й інтелектуального виховання (М. Якимовський, М. Шкурган, «Буковинські педагогічні листки»; С. Канюк «Буковинська школа»).

Проблеми фізичного виховання населення краю, зокрема дітей та молоді, зацікавлювали редакції партійних видань у контексті поширення власної політичної ідеї. Саме тому ми зустрічаємо широкий діапазон цієї тематики – від фізичного виховання в осередках охорони дітей – «здорова школа» («Борба», «Буковина») до потреби розробки та друку власних підручників з гімнастики («Руська Рада»), проблеми підготовки вчителів гімнастики, інструкторів для громадських організацій, тренерів для студентства та спортивних секцій («Громадянин», «Нова Буковина») тощо. Актуальними були ідея впровадження нових технологій для забезпечення здорових умов для праці і активного відпочинку робітників на підприємствах («Борба»), висвітлення діяльності товариства «Січ», зокрема «січових» курсів («Народна справа», «Громадянин»), а також формування української гімнастичної термінології (додаток до «Громадянина»).

Виокремлено основні теми видань громадських товариств краю другої половини XIX – початку XX ст. – методично-організаційні засади ігрової діяльності підростаючого покоління («Бібліотека для молодіжи»; «Буковинські відомості»), гігієнічні рекомендації та популяризація плавання («Бібліотека для молодіжи») тощо. Спільними темами стали визнання обов'язковості тілесного виховання дівчат і місце жінок у суспільстві, зокрема, у процесі фізичного виховання і в спорті; матеріали щодо ставлення громадськості, зокрема сільського населення Буковини досліджуваного періоду до використання засобів фізичного виховання: природних і гігієнічних факторів, спорту і дитячих ігор. Форми фізичного виховання – масові фізкультурні свята з музичним супроводом, прогулянки, обрядові дійства з використанням народних ігор, плавання, пірнання, катання на санчатах, ковзанням по льодових доріжках пропонувалось як засіб боротьби з алкоголізмом серед буковинської молоді краю у досліджуваний період.

4. Провідними напрямками творчого використання досвіду висвітлення фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) визначаємо впровадження системи заходів щодо формування знань і відповідального ставлення до фізичної культури і спорту в родині та школі; створення шкільних газет, «Дошки спортивної слави»; організація святкування дня фізичної культури і спорту, Міжнародного дня фітнесу, Міжнародного дня спорту із подальшим їх висвітленням у пресі міста та регіону. Окреслено ефективні можливості співпраці з редакціями студентських та регіональних газет, діяльності студентського наукового гуртка «Молода наукова зміна». Презентовано практичні рекомендації щодо ефективної роботи в контексті популяризації фізичної активності, занять спортом, пропаганді здорового способу життя, залучення до систематичних занять фізичними вправами, іграми, фітнесом у газетах, онлайн сторінках і порталах.

Перспективи подальших наукових студій вбачаємо в аналізі фізичного виховання підростаючого покоління на сторінках преси Буковини за румунського панування, радянських часів та незалежної України, проблем розвитку тематики здоров'язбережування, зокрема в електронних засобах масової інформації; визначенні ролі пресових видань у вихованні молодого покоління в різні історичні періоди; вивчення історико-педагогічного досвіду висвітлення проблем і досягнень фізичної культури і спорту на сторінках ЗМІ європейських країн.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Дарійчук С. Проблеми фізичного виховання підростаючого покоління на сторінках друкованих засобів масової інформації Буковини (II половина XIX – початок XX ст.). *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Київ, 2014. Вип. 2. С. 82–87.

2. Дарійчук С. Преса західноукраїнських земель: особливості становлення і розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць*. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці, 2015. Вип. 764. С. 40–43.

3. Дарійчук С. В. Здоров'язберігаюча тематика періодичних друкованих видань Буковини (II половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2015. Вип. 129. С. 101–103.

4. Дарійчук С. В. Здоровий спосіб життя як тема буковинських православних календарів (II половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 9. С. 162–168.

5. Дарійчук С. В. «Буковинські відомості» як презентатор ідей здорового способу життя на Буковині початку XX ст. *Педагогічний альманах: зб. наук. праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 39. С. 258–263.

6. Дарійчук С. В. Фізичне виховання молодого покоління як тематичний напрям газети «Громадянин» (Буковина, 1909–1910 рр.). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: КПУ, 2019. Вип. 64., т. 1. С. 10–15.

7. Dariychuk S. V. Factors that influenced the intensification of physical culture and sports in the press of Bukovina in the second half of the nineteenth – early twentieth century. *Journal of Education, Health and Sport*. 2020. Vol. 10, № 3. pp. 333–339.

8. Дарійчук С. Сучасні тенденції висвітлення проблем фізичної культури і спорту в засобах масової інформації Буковини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. № 9 (103). С. 341–351.

9. Дарійчук С. Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках сучасних газет Чернівецької області. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. № 10 (104). С. 328–336.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Дарійчук С. В. Замовники фізичного виховання підростаючого покоління Буковини на сторінках газет та часописів краю (II половина XIX – початок XX ст.). *Актуальні проблеми фізичної культури та здоров'я людини у сучасному суспільстві: матеріали наук.-практ. конф.* (Чернівці, 24–25 квіт. 2015 р.). Чернівці, 2015. С. 125–126.

11. Дарійчук С. В. Преса західноукраїнських земель: етапи становлення, тематика та особливості розвитку. *Cutting-Edge Science: Proceedings of the XI International scientific and practical conference* (Sheffield, April 30 – May 7, 2015). Sheffield, 2015. Vol. 14. Pedagogical sciences. pp. 76–80.

12. Дарійчук С. Проблема виховання здорового молодого покоління на сторінках Української преси Буковини 20–40 рр. XX ст. *Історичні, теоретико-методичні, медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (Чернівці, 6–7 квіт. 2016 р.). Чернівці: ЧНУ, 2016. С. 307–310.

13. Дарійчук С. В., Завгородня Т. К. Тіловиховна та здоров'язберігаюча тематика на шпальтах православних календарів Буковини Австро-Угорського періоду. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту в*

контексті 25-річчя незалежності України: зб. матеріалів IV регіонал. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (Харків, 11–13 трав. 2016 р.). Харків: ХДАФК, 2016. С. 121–123.

14. Дарійчук С. В. Тіловиховна тематика на сторінках буковинських православних календарів (II половина XIX – початок XX століття). *Молодий вчений*: наук. журн. Херсон, 2017. № 3.1 (43.1). С. 128–131.

15. Дарійчук С. В. Проблеми фізичного виховання на сторінках преси Буковини: специфічні чинники її розвитку в краї (II половина XIX ст.). *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 21–22 верес. 2018 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. Ч. 2. С. 24–28.

16. Dariyuchuk S. Press Coverage of the Problems of Physical Activity of Children and Juniors in Bukovina on the XX Century («Bukoviner Statemen»). *Scientific Development of New Eastern Europe: Conference Proceedings*. Riga, 2019. pp. 16–19.

17. Дарійчук С. Фізкультурно-оздоровча тематика в сучасних пресових виданнях Буковини сучасності. *Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у сучасному суспільстві*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Чернівці, 10 лист. 2020 р.). Чернівці: ЧНУ, 2020. С. 268–270.

18. Дарійчук С. В. Регіональні чинники, що впливали на появу і активізацію фізкультурно-спортивної тематики на сторінках преси Буковини II половини XIX – початку XX ст. *Nauka i Studia. Przemysl*, 2020. № 9 (211). pp. 73–78.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

19. Дарійчук С. В. Аспекти здорового способу життя на сторінках газети «Борба» (Буковина, 1914–1918 рр.). *Молодий вчений*: наук. журн. Херсон, 2018. № 3.3(55.5). С. 1–3.

20. Дарійчук С. В. Аспекти виховання здорового молодого покоління як актуальна тема газети «Буковинські відомості» (Буковина, кінець XIX – початок XX ст.). *Молодий вчений*: наук. журн. Херсон, 2019. № 7 (71). С. 37–40.

21. Методичні рекомендації до спецкурсу «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність» / укл. С. Дарійчук. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2020. 76 с.

АНОТАЦІЇ

Дарійчук С. В. Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2021.

У дисертації розглянуто особливості висвітлення фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.). У дослідженні визначено європейські тенденції розвитку

фізичної культури і спорту та регіональні чинники, що впливали на активізацію висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси краю у визначених хронологічних межах. Обґрунтовано періодизацію генези фізичного виховання на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду. Виокремлено основні теми публікацій релігійних та педагогічних видань, друкованих органів політичних партій та громадських товариств, що розглядали формування системи фізичного виховання дітей та молоді, досвід країн світу в організації та управлінні цієї системи, педагогічний аспект фізичного виховання як складника виховання освіченого, національно свідомого молодого покоління, роль родини, школи та громади в популяризації та пропаганді здорового способу життя, різноманітні аспекти розвитку спорту. Провідним напрямом творчого використання історико-педагогічного досвіду висвітлення фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини досліджуваного періоду в педагогічному та науково-дослідницькому процесах сучасної України визначаємо впровадження рекомендацій щодо ефективної популяризації фізичного виховання, спорту, пропаганди здорового способу життя на сторінках преси.

Ключові слова: Буковина, газета, гімнастика, ігри, преса, пропаганда, спорт, тіловиховання, фізичне виховання.

Дарийчук С. В. Проблемы физического воспитания детей и молодежи на страницах украинской прессы Буковины (вторая половина XIX – начало XX века). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики». – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2021.

В диссертации рассмотрены особенности освещения физического воспитания детей и молодежи на страницах украинской прессы Буковины (вторая половина XIX – начало XX века). В исследовании определены европейские тенденции развития физической культуры и спорта и региональные факторы, которые влияли на активизацию освещения проблем физического воспитания детей и молодежи на страницах украинской прессы края в определенных хронологических рамках. Обоснованно периодизацию генезиса физического воспитания на страницах украинской прессы Буковины исследуемого периода. Выделены основные темы публикации религиозных и педагогических изданий, печатных органов политических партий и общественных объединений, которые рассматривали формирование системы физического воспитания детей и молодежи, опыт стран мира в организации и управлении этой системы, педагогический аспект физического воспитания как составной воспитания образованного, национально сознательного молодого поколения, роль семьи, школы и общества в популяризации и пропаганде здорового образа жизни, различные аспекты развития спорта. Ведущим направлением творческого использования историко-педагогического опыта освещения физического

воспитания детей и молодежи в украинской прессе Буковины данного периода в педагогическом и научно-исследовательском процессах современной Украины рассматриваем внедрение рекомендаций по эффективной популяризации физического воспитания, спорта, пропаганды здорового образа жизни в прессе.

Ключевые слова: Буковина, газета, гимнастика, игры, пресса, пропаганда, спорт, физическое воспитание.

Dariyчук S. V. The Problems of Physical Education of Children and Youth on the Pages of the Ukrainian Press of Bukovyna (Second Half of the XIX – Beginning of the XX Century). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01 «General Pedagogy and History of Pedagogy». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2021.

The dissertation considers the peculiarities of coverage of physical education of children and youth on the pages of the Ukrainian press of Bukovina (second half of the XIX – beginning of the XX century). It is proved that the intensification of coverage of problems of physical education of children and youth in the Ukrainian newspapers and magazines of the region within certain chronological limits was influenced by the European trends in physical culture and sports – formed theoretical and methodological principles and widespread in Europe national gymnastics systems, including school; restoration and genesis of the modern Olympic movement; definition of sports as a social phenomenon; dynamic activity of physical culture and sports printed publications, etc. The factors of activation inherent in Bukovina in the second half of the nineteenth – beginning of the twentieth century were socio-political changes in the management of the region; development of physical culture and sports, military and gymnastic organizations; formation of the editorial policy of the Ukrainian press of the region, which satisfied the social demands of the readership. The section presents the periodization of the genesis of the researched subject on the pages of the Ukrainian press of Bukovina of the studied period: 1849–1884 – the period of appearance of problems of physical education of Bukovina in official editions, newspapers and magazines of the region; 1885–1910 – the period of interest of the press in the activities of physical culture and sports societies of Bukovina, the search for ways to solve problems of staffing and educational-methodological support of physical education of children and youth, the promotion of sobriety; 1911–1918 – the period of explanatory work of the press on the militarization of physical education of children and youth. The study singled out publications that considered the formation of the system of physical education of children and youth, the experience of the countries of the world in the organization and management of this system, the pedagogical aspect of physical education as part of training of educated, nationally conscious young generation, the role of family, school and community in the promotion of a healthy lifestyle, various aspects of sports development. These are religious calendars; pedagogical journals; printed papers of political parties and publications of public associations.

On the pages of the Ukrainian press of the second half of the XIX – the beginning of XX centuries we found coverage of the problem of introducing physical education as an educational subject in the education system of the region, in particular for girls, the use of games, various sports and military exercises, their methodological support; training of specialists for work in educational institutions, physical culture and sports societies; logistics of this process, etc. In addition, special attention was paid to the means of forming a «healthy worldview»: the study of physical education experience of European peoples, folk traditions of physical education, the formation of Ukrainian professional terminology, fighting alcoholism of the population through the introduction of active leisure. The forms of physical education, which were proposed as an option for leisure time of young people, were considered valuable – mass sports festivals with music during weekends and holidays, short walks, rituals using folk games, swimming, diving, sledding, skating, etc.

It is concluded that despite the rather systematic and diverse publications in the modern media of Bukovina on the general topic «Physical Education and Sports of the Younger Generation and Youth», there is a general one-sided content and the existing «reporting» nature, insufficient quality of material, unmotivated glorification of certain sports achievements, lack of educational and promotional impact of publications on the readership and lack of feedback, ignoring really relevant topics (drug addiction and alcoholism among young people, the negative impact of computer games, etc.). In the press of modern Bukovina there are no announcements and invitations to classes in physical culture and sports sections and societies, mass health and recreational events; there are almost no articles of informative, methodical content, advertising of private gyms, dance studios and schools prevails.

In order to resolve the situation and creatively use the historical experience of actualizing the topic of physical education of children and youth in the press, the system of measures for the formation of knowledge and attitude to physical culture and sports in the family and school is proposed – joint readings of publications in mass media and conversations on physical-recreating topic, watching sport channels, cheering for favorite kinds of sports; attending classes in sports sections and clubs, recreational activities, etc. The educational institutions should provide the creation of school newspapers, «Boards of Sports Glory»; organization of celebration of the day of physical culture and sports, the international day of fitness, the international day of sports; conducting school thematic conferences with their subsequent coverage in the press of the city and the region.

Keywords: Bukovyna, newspaper, gymnastics, games, press, propaganda, sports, physical education.

Підписано до друку 19.03.2021 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 295.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.